

УДК 338.1:656.61(075.8)

О. М. Кібік, Ю. В. Наконечний

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

В ринкових умовах набувають суттєвого значення питання ефективного соціально-економічного розвитку економічних суб'єктів, зокрема транспортних підприємств. Активізація процесів інтеграції України в глобальний конкурентний простір актуалізує розгляд зазначеного питання з позиції забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки.

Транспортну галузь слід розглядати як структуроутворююче виробництво, що значною мірою визначає конкурентоспроможність національної економіки. Відповідно ця галузь повинна постійно нарощувати свої конкурентні переваги. Одночасно з розвитком економічного потенціалу слід пам'ятати, що кожне сучасне підприємство є одночасно соціальною системою зі своїми проблемами. Своєчасне вирішення проблем та реалізація заходів з ефективного розвитку соціальної системи значною мірою визначають кінцеві результати діяльності кожного підприємства.

У транспортній системі будь-якої морської держави, у тому числі України, важливу роль відіграє морегосподарський комплекс, найважливішими елементами якого є морські торговельні порти та судноплавні компанії.

Сьогодні основними негативними державорегулюючими чинниками, які гальмують розвиток конкурентного середовища в транспортній сфері, є недосконалість та значною мірою відсутність інституційних засад функціонування транспортного комплексу, зокрема недосконалість нормативно-правової бази, відсутність ефективної стратегії соціально-економічного розвитку транспортної галузі, корупція, політична нестабільність тощо. У транспортній сфері до цього часу широко використовуються адміністративні методи управління.

Тому невідкладним завданням держави є формування концепції, довгострокової стратегії розвитку та реалізація заходів з удосконалення соціально-економічної системи транспортної галузі. Соціально-економічний розвиток має бути націлений на максимальне використання потенціалу кожного транспортного підприємства, передусім кадрового. Саме кадровий потенціал за умов його ефективного відтворення та використання значною мірою визначає конкурентні переваги підприємства та галузі в цілому в ринкових умовах.

З'ясуванню природи соціально-економічного розвитку підприємств присвятили свої праці О. М. Алімов, О. І. Амоша, І. Ансофф, Н. В. Афанасьєв, В. О. Василенко, В. А. Гавриленко, О. С. Галушко, В. М. Геєць, П. Ф. Друкер, Л. С. Запасна, М. О. Кизим, І. В. Кононенко, Ю. В. Макогон, Н. С. Миколайчук, О. Ф. Новікова, О. О. Орлов, В. А. Подсолоноко, М. Портер та інші. Однак, незважаючи на значний науковий доробок в теорії розвитку багатьох вчених, питання соціально-економічного розвитку підприємства, зокрема транспорт-

© О. М. Кібік, Ю. В. Наконечний, 2012

ного, залишаються недостатньо дослідженими, що робить актуальним подальше вивчення даної проблеми.

Невирішені складові загальної проблеми. У літературних джерелах, присвячених соціально-економічним аспектам функціонування економічних суб'єктів [1-4], не в повному обсязі розглядаються чинники, що обумовлюють позитивні та негативні результати, порядок коректування процесу соціально-економічного розвитку. Багато проблем існує у сфері формування та розвитку соціально-економічних систем суб'єктів господарювання, зокрема підприємств морегосподарського комплексу.

Мета статті — визначення сутності та проблем соціально-економічного розвитку транспортного підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція соціально-економічного розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох основних складових функціонування сучасних економічних систем: економічної, соціальної та екологічної [5]. Саме соціальна складова розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних систем. Концепція людського розвитку передбачає розгляд людини у якості суб'єкта, а не об'єкта розвитку.

Така концепція дозволяє кожне сучасне транспортне підприємство розглядати як складну виробничо-економічну систему, в межах якої здійснюються різні види діяльності, що об'єднуються в певні напрямки. Одночасно будь-яке транспортне підприємство слід розглядати як цілісний організм. Однак необхідно виділяти різні сфери його функціонування, особливості яких можуть обумовлюватися такими чинниками [6]:

- соціально-економічна структура держави, на території якої функціонує транспортне підприємство (тип економіки, відкритість кордонів, законодавство тощо);

- історія розвитку та національні традиції;

- геополітичне положення транспортного підприємства (на місці перетину транспортних та торговельних шляхів, в «ізованих» регіонах тощо);

- види робіт та послуг, що виконують та надають підприємства (спеціалізація на перевезеннях та переробці певних видів вантажів, надання інформаційних послуг тощо).

Існує думка, що транспортне підприємство необхідно розглядати в технічному та економічному аспектах. В економічному сенсі транспортне підприємство — це виробнича система, що поєднує матеріально-технічну базу, контингент робітників різних сфер, грошові засоби та інші види ресурсів, які необхідні для вирішення завдань та досягнення мети з врахуванням діючого правового поля і внутрішнього порядку регламентації діяльності підприємства. В технічному відношенні транспортне підприємство — це комплекс споруд, будинків та обладнання задля реалізації техніко-технологічного процесу обслуговування вантажопотоків.

Задля ефективного функціонування слід забезпечити організаційну та виробничо-технічну єдність транспортного підприємства.

Економічна особливість транспортних підприємств полягає в тому, що їх

виробничий процес відноситься до сфери послуг. Ці суб'єкти господарювання в сучасних умовах повинні орієнтуватися на попит в системі вантажних перевезень і забезпечувати адекватну пропозицію виробничого потенціалу задля отримання оптимального прибутку.

Наведені визначення стосуються окремих сфер та напрямків діяльності транспортних підприємств. Тому їх необхідно не тільки пов'язати між собою, а й пристосувати до умов діяльності різновидів транспортних підприємств.

Для транспортного підприємства основні сфери функціонування можна представити у вигляді такої сукупності:

1. Транспортне підприємство — це організаційно-правова структура. В рамках традиційного підходу до господарської діяльності з таким видом структури пов'язані поняття «юридична особа», «організаційна форма», «функціональні та ієрархічні зв'язки структурних підрозділів».

2. Транспортне підприємство — це майновий комплекс, що поєднує різні елементи. Одночасно майновий комплекс передбачає визначення відносин власності. Наприклад, для підприємства портової діяльності основними складовими майнового комплексу є причали, інші гідротехнічні споруди, будинки, різні види техніки та обладнання тощо.

3. Транспортне підприємство — це виробничий комплекс, який обумовлений певними видами діяльності, зв'язками з клієнтурою, постачальниками, партнерами, діями конкурентів.

4. Транспортне підприємство — це структурований фінансовий об'єкт, який поєднує сферу формування, використання та розвитку капіталу.

5. Транспортне підприємство — це соціально-організаційний комплекс, в межах якого формується кадрова структура, здійснюється управління трудовим потенціалом, реалізується кадрова та соціальна політика.

Будь-яка соціально-економічна система має ієрархічну структуру [7]. Відповідно кожний рівень управління має певну автономію, одночасно є безпосереднім об'єктом управління для вищого рівня. Ієрархічна структура такої системи залежить від цілей, завдань, обсягів виробництва, ресурсного забезпечення, складності транспортного підприємства. Соціально-економічна система характеризується різними технічними, технологічними, організаційними та економічними потенціалами транспортних підприємств.

За думкою А. Е. Воронкової, соціально-економічний розвиток — це характеристика динамічного стану підприємства, обумовленого цілями його функціонування і розвитку, а також феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якому воно здійснює свою життєдіяльність [8]. Я. Д. Качмарик вважає, що соціально-економічний розвиток являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних і економічних інститутів (суб'єктів) і відносин з приводу розподілу і споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг [8]. М. Р. Тимошук під соціально-економічним розвитком розуміє здатність забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів [8].

Таким чином, соціально-економічний розвиток транспортного підприємства має бути незворотним та чітко спрямованим перетворенням його економічної системи та соціальної інфраструктури за умови збереження відносної стійкості і протидії змінам.

- До соціальних цілей розвитку транспортного підприємства слід відносити такі:
- сприяння росту добробуту робітників підприємства та суспільства в цілому;
  - охорона здоров'я співробітників та дотримання безпеки праці;
  - навчання та професійна підготовка співробітників;
  - створення ефективної системи мотивації персоналу.

Мотивація — спрямованість діяльності, її інтенсивність, задоволеність процесом і результатами. Мотивація передбачає свідомий, своєчасний, доцільний вплив на трудову поведінку працівників різних сфер та напрямків діяльності транспортних підприємств.

Головне завдання з погляду мотиваційних процесів — зробити кожного не стільки власником засобів виробництва, скільки власником робочої сили. Мотивація як стратегія подолання кризи праці являє собою довгостроковий вплив на працівника з метою зміни по заданих параметрах структури ціннісних орієнтацій та інтересів, формування відповідного мотиваційного ядра й розвитку на цій основі трудового потенціалу. Стимулювання є орієнтацією на фактичну структуру ціннісних орієнтацій та інтересів працівника, на більш повну реалізацію наявного трудового потенціалу. Мотивація — процес свідомого вибору людиною того чи іншого типу поведінки, обумовленого комплексним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Необхідність оперативного прийняття складних стратегічних рішень в умовах зовнішнього середовища, що швидко змінюється, обумовлює посилення ролі персоналу в процесі інноваційного розвитку транспортних підприємств. В таких умовах підвищується значущість творчої складової здатності персоналу. Достатньо високий рівень розвитку працівника з точки зору сукупності професійних знань, вмінь, навиків, здібностей і мотивів до праці дозволяє більш ефективно використовувати коштовні техніко-технологічні ресурси. Конкурентоспроможними в світовій практиці є портові підприємства, які орієнтуються на перспективу інноваційного управління персоналом. Своєчасна виплата заробітної плати, можливість професійного росту, різні пільги підвищують зацікавленість працівників у підвищенні ефективності діяльності портового підприємства. Варто приділяти увагу і поліпшенню охорони праці і навколишнього середовища. Єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми управління характеризують гарну організацію діяльності порту, що забезпечує необхідну спеціалізацію і координацію управлінських процесів, а отже, високий рівень ефективності системи, яка повинна бути динамічною, гнучкою, періодично реформуватися відповідно до нових завдань портової діяльності.

Однак конкурентоспроможні портові підприємства все частіше пропонують працівникам замість стабільності зайнятості, винагороди і жорстких організаційних структур створення умов для розширення знань, підвищення кваліфі-

кації, безперервного самовдосконалення, розширення повноважень працівників у прийнятті управлінських рішень. Значні засоби у сфері транспортної діяльності повинні використовуватися задля стимулювання активності персоналу, розвитку їхніх здібностей і професіоналізму, формування організаційної культури.

Соціально-економічний розвиток — складний суперечливий процес, особливості якого визначають сприятливі та несприятливі фактори. Відповідно його результати можуть бути позитивними або негативними. Політичні та фінансово-економічні кризи, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть негативно вплинути на розвиток держави в цілому, галузевих комплексів, зокрема транспортну сферу.

Наслідки соціально-економічного розвитку сучасних транспортних підприємств можна спостерігати в різних сферах. Вони можуть мати кількісний та (або) якісний вимір.

Для достатньо ефективно функціонуючих та маючих значний потенціал соціально-економічного розвитку транспортних підприємств, якими в сучасних умовах є портові підприємства, позитивними економічними наслідками соціально-економічного розвитку можуть бути такі:

- розширенням масштабів діяльності: збільшення обсягів виробництва портової продукції, розширення частки відповідного сегмента ринку портової продукції, підвищення рівня рентабельності, зростання вартості підприємства в цілому та складових його капіталу тощо;
- структурні зрушення, що є особливо актуальним та реальним після прийняття Закону України «Про морські порти»;
- підвищення рівня задоволеності численної клієнтури портових підприємств;
- розширення номенклатури портової продукції, що виробляється для традиційних споживачів та може створюватися для нових клієнтів, що мають потреби, які постійно змінюються;
- впровадження інноваційних техніко-технологічних рішень у різних сферах функціонування портових підприємств тощо.

Ефект соціального розвитку — це різниця між результатом впливу на трудові ресурси соціальної діяльності, у тому числі впровадження нових соціальних технологій, і витратами різних видів ресурсів на реалізацію заходів соціального характеру.

В соціальній сфері портових підприємств результатами розвитку можуть бути покращення соціально-психологічного клімату, підвищення рівня корпоративної культури, дієва система професійного розвитку та відповідно рівня кваліфікації трудових ресурсів тощо.

Висновки. Найважливішою передумовою розвитку транспортного підприємства є його соціально-економічний потенціал. У разі надання першочергових пріоритетів змінам у технічній та економічній сферах. У разі, коли транспортне підприємство як соціально-економічна система не приділяє значної уваги соціальному розвитку, у найближчій перспективі воно може потрапити у кризовий стан, що призведе до негативних наслідків, зокрема до саморуйнування.

Важливі механізми взаємодії економічного і соціального елементів, що взаємодіючи один з одним, породжують нові завдання. Соціальний розвиток транспортного підприємства залежить від його економічного зростання. Одночасно сприятливі соціальні умови обумовлюють позитивні кількісні та якісні зміни економічної системи транспортного підприємства.

Література

1. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия : монография / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка. — Х. : Изд. дом «ИНЖЭК», 2003. — 184 с.
2. Ворожейкин И. Е. Управление социальным развитием организации : учебник / И. Е. Ворожейкин. — М. : ИНФРА — М., 2001. — 176 с. — (Серия: Высшее образование).
3. О'Шонесси Дж. Конкурентный маркетинг: стратегический подход / Дж. О'Шонесси ; пер. с англ. под ред. Д. О. Ямпольской. — СПб. : Питер, 2001. — 864 с.
4. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. — Х. : Вид. дім «ІНЖЕК», 2003. — 328 с.
5. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія / О. В. Раєвнева. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. — 496 с.
6. Жихарева В. В. Экономика морского транспорта : учеб. пособие / В. В. Жихарева, О. Н. Кибик, Э. Муссо, Л. Карпането. — О. : Астропринт, 2004. — 258 с.
7. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Л. С. Запасна. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/knp96_33-37.pdf.
8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.eduhmao.ru/info/1/3760/83681>.

Анотація

Кібік О. М., Наконечний Ю. В. Проблеми соціально-економічного розвитку транспортних підприємств України. — Стаття.

Досліджуються проблеми сучасного етапу соціально-економічного розвитку транспортних підприємств України. Визначено систему чинників, що обумовлюють результати соціально-економічного розвитку підприємств морегосподарського комплексу.

Ключові слова: транспортне підприємство, морегосподарський комплекс, підприємство портової діяльності, соціально-економічний розвиток.

Аннотация

Кибик О. Н., Наконечный Ю. В. Проблемы социально-экономического развития транспортных предприятий. — Статья.

Исследуются проблемы современного этапа социально-экономического развития транспортных предприятий Украины. Определена система факторов, обуславливающих результаты социально-экономического развития предприятий морехозяйственного комплекса.

Ключевые слова: транспортное предприятие, морехозяйственный комплекс, предприятие портовой деятельности, социально-экономическое развитие.

Summary

Kibik O., Nakonechny Y. Problems of of social and economic development of transport enterprises in Ukraine. — Article.

The problems of socio-economic development of transport companies in Ukraine are investigated. The system of the factors contributing to the results of socio-economic development of enterprises marine economic complex is defined.

Keywords: transport enterprises, maritime economic complex, enterprise of port activity, socio-economic development.